

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

Illésy János dr. † 1861—1905. A magyar tudományos világ egyik rokonszenves fiatal tagját ragadta el a halál f. évi márczius hó 7-én Illésy János dr. országos allevéltárnok személyében. Halála váratlanul jött; még néhány nappal elhunyt előtt részt vett a Magyar Történelmi Társulat közgyűlésén és senki nem sejté akkor ismerősei közül, hogy az erőteljes, szemmel láthatólag egészséges férfiúnak napjai meg vannak számolva. Hivataltársai, ismerősei és barátai, a magyar történettudomány művelői, mély részvétellel állták körül a koporsót, melyben a magyar tudományosság és kultúra e buzgó és tevékeny munkása aludta örök álmát.

Illésy János elhunytával súlyos veszteség érte az országos levéltárt, mely benne egyik kiváló tisztviselőjét veszítette el. Tizennyolcz esztendőn keresztül volt a levéltár tisztviselője, és itt, a magyar történelem és családtörténet e kincses tárházában, hivatalos foglalkozása mellett, folytonos búvárkodásban töltötte életét. A magyar történet és irodalomtörténet, a magyar családtörténet egyes kérdései foglalkoztatták őt különösebben. Tanulmányai a különböző szakfolyóiratokban, a Századokban, a Turulban, a Történelmi Tár, Irodalomtörténeti Közlemények, Hadtörténeti Közleményekben stb. láttak napvilágot. Irodalomtörténeti tanulmányai közül kiemeljük a Koháry István gróf élete és munkái című önállóan megjelent munkáját, továbbá a Balassa Bálint életére vonatkozó tanulmányait és közleményeit, melyek a legbecsesebb adalékokat szolgáltatják e kiváló lyrikus élettörténetéhez.

Történelmi tanulmányai között a legkiválóbb a Jászkúnság eladása a német lovagrendnek című tanulmánya volt, mely legutolsó munkája. E munkát szülőföldje történetének szentelte és benne levéltári források alapján a jelenleg is napirenden lévő jászkún redempció előzményeit világítja meg nagyon érdekes adatokkal.

Külön kell megemlékeznünk Illésy János családtörténeti munkálkodásáról, mely az elhunytnak legkedvesebb tárgya és legerősebb oldala volt. A magyar nemes családok történetében, elágazásaiban, törvényes birtokviszonyaiban teljesen otthonosnak érezte magát. Az országos levéltár és más levéltárak anyagának átbúvárlása óriási adathalmaz birtokába juttatta őt, a magyar nemes családok legtöbbjére volt valami adata, jegyzete. Családtörténeti tanulmányai a Turulban jelentek meg, azonkívül önálló munkákkal

is gyarapította genealogiai és heraldikai irodalmunkat. Ezek között első helyen áll a Mikófalvi Bekény család leszármazása és története című, 1902-ben megjelent munkája, mely valóságos mintaképül szolgálhat hasonló, köznemes családok történetét tárgyaló monografiáknak. A családtörténetet szolgálja az a munkája is, mely az 1754/55-iki országos nemesi összeírás lajstromát tartalmazza, mely megbecsülhetetlen segédkönyv a nemes családok történetével foglalkozóknak. Hivataltársával, Petkó Bélával együtt adta ki a királyi könyvekben foglalt nemességadományozások jegyzékét, könnyen hozzáférhetővé téve ily módon az ezekben felhalmozott adatokat a kutatók részére. Ezek a munkák maradó helyet biztosítanak neki a magyar családtörténeti tudomány művelői között.

A Magyar Könyvszemle is munkatársai közé számíthatta az elhunytat, ki folyóiratunk régebbi évfolyamaiban több becses adalékot tett közzé XVI-ik és XVII-ik századbeli irodalomtörténetünkhöz és a magyar könyvnyomtatás XVI-ik századbeli történetéhez. Sokat foglalkozott az elhunyt a székesfőváros XIX-ik századbeli fejlődésének történetével, különösen a József nádor idejébeli viszonyokkal, melyekre vonatkozólag néhány cikke a napi sajtóban látott napvilágot.

Tudományos munkálkodását elismerésben részesítette a Magyar Történelmi Társulat s a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság, melyeknek igazgató választmányi tagja volt s melyek munkálkodásában tevékeny részt vett. Hivataltársai és barátai az igaz jellemű, nyílt, becsületes lelkületű és odaadó társat és barátot veszítették el benne, a hazai tudomány egyik legszorgalmasabb, legbuzgóbb munkását gyászolja az elhunytban, kitől még sok, maradó becsű munkát várhattunk. A végzet a munkásságához fűzött reményeknek hirtelen véget vetett. Nyugodjék békével. *A. A.*

A Múzeumok és Könyvtárak Országos Szövetségének temesvári közgyűlése. Folyóiratunk mult számában röviden megemlékeztünk a Múzeumok és Könyvtárak Országos Szövetsége 1904. évi rendes közgyűléséről, mely október hó 29-én valóban impozáns módon folyt le Temesvárott. Helyszüke miatt akkor nem terjeszkedhattünk ki az elhangzott beszédek eszmei tartalmára s ezúttal sietünk kénytelen mulasztásunkat helyrehozva, legalább *Wlassics* Gyula v. b. t. t. elnök remek megnyitójának vezető gondolatait összefoglalni.

Wlassics mindenekeelőtt annak szükségességét hangoztatta, hogy hazánk jövő nagysága, virágzása érdekében, az ország minden részében belterjes kulturális élettel bíró nagy magyar góczpontokat létesítsünk. Mert a magyar közművelődés eleven lélettől pezsgő góczpontokban való megoszlása legbiztosabb eszköz a nemzeti önfentartás harcának sikeres befejezéséhez. »Sehol még közművelődés nagygyá nem lett, mely nem egy népösszeség, egy nemzet erejében birta forrásait. Nagyszabású közművelődési politikát egy ember, legyen a legmagasabb fokon, legyen a jók legjobbika és bírja a hatalom minden eszközeit, vagy bármely lelkes csoport nem valósíthatja meg. A nemzet összereje, összhangzó munkájának gyümölese lehet ez csak. Azért kell felkarolnunk minden intézményt nemcsak az oktatás és nevelés, hanem az

anyagi közművelődés minden ágában is, melylyel hazánk nagyobb vidéki városaiban a közművelődési elemek erejét fokozhatjuk és szaporíthatjuk.«

Hogy ezt elérhessük, ahhoz nem elégséges, *Wlassics* szerint, bármely nagyszabású reform törvénybe foglalása, hanem még a nemzet kulturális életének minden izét egyenletesen átható, nyugodt, szorgalmas és kitartó munkásság is szükséges. »Nálunk nagyon uralkodnak a kizárólagos természetű vélemények és nemcsak a közélet, hanem a közművelődés területén is. Egyszer az egyik, másszor a másik jelszó zárja ki amazt. Egyszer az egyik iskolafaj a csodatévő hatalom, másszor a másik. Pedig valamennyi iskolafaj együtt sem elég a nagy feladatok betöltésére, ha ismét kizárólagosan minden eredményt a felnőtt társadalom szenvedőlegesen nyugalommal csak az iskolától vár.«

A kizárólagosság veszélyeihez fűződő okoskodását *Wlassics Thiers* egy beszédéből vett analogiával támogatva, ismételten buzgó együttműködésre inti a társadalmat, mely nélkül a legjobb törvény is csak holt betű marad.

»Ne feledjük el azt sem csak egy pillanatra is, hogy a kultura a szellemi szabadság területe. A kultura a versenyképesség területe. Itt védvámokat nem lehet felállítani. Itt a szellem ereje megy hódító útjára. Hatalommá itt csak a műveltség fajsúlya, ereje, mélysége és terjedelme lehet. Vagy bír egy nemzet kulturája oly erővel, hogy beltartalmával hódít, vagy nem bír ezzel a mélységgel és erővel: akkor a kényszereszközök, mint korhadtt pillérek dőlnek ki mellőle . . . Ne nyugodjunk meg abban, hogy — bármily üdvösnek látszó gondolatot iktatunk is törvénykönyvünkbe — a törvény szava majd életerőssé, hatalmassá teheti a magyar közművelődést. Az megmutathatja és rendelkezésünkre bocsáthaja a földet, a hol dolgozunk kell, de dús természet csak az egész nemzet odaadó, közös ideáloktól áthatott, részletes, hangyszorgalmú, az egész szellemi és anyagi művelődést átható munkája teremthet. Össze kell szednünk magunkat, hogy művészetben, irodalomban, földművelésben a kultura magaslatára emelkedjünk és ezt a magaslatot a magyar fajnak verejtékes munkájával kell elérnünk.«

Csak így vethetünk biztos alapot jogi és történeti hegemoniánknak, csakis így terjeszthetjük igaz sikerrel nyelvünket. S az államnak álszentekedés nélkül, nyíltan kell arra törekednie, hogy a magyar állam jellegét képező nemzeti kulturát emelje, mert »*ha az államnak magyar a jellege, akkor a politikailag vezető népfaj művelődésének mélyítése és kiszélesítése elsőrendű nemzeti és kulturpolitikai követelmény*«.

E gondolattal kapcsolatban fejtegeti *Wlassics* más nyelvű honfitársaink megmagyarosítására vonatkozó törekvéseinket s ama szilárd meggyőződésének ad kifejezést, hogy köztük »a magyar nyelv tanításának és terjesztésének csak úgy van igazi nemzeti kulturális jelentősége, ha egyúttal arról is gondoskodva lesz, hogy azt a magyar nyelvet olyan tanítók tanítsák, és olyan szervezeti iskolákban, a kinnél és a hol biztosítva van az is, hogy a magyar állam egységét és magyar jellegét megszilárdító gondolat- és érzés világot is csepegtetnek az ifjúság fogékony lelkébe.«

Wlassics nem híve az ú. n. assimiláló politikának; szerinte sokkal

több eredményt várhatunk »a magyar faj belterjes kultur kiművelődésétől és a faj expansiv erejére támaszkodó gazdasági és közművelődési politikától«. Ez pedig pusztán politikai intézmények, kényszerrendszabályok útján nem, hanem csakis közös társadalmi munka segítségével lesz elérhető. Ez a társadalmi munkálkodás máris igen szép eredményeket ért el. A pesszimizták nagy többsége nem is ismeri hazánk általános kulturális képét, vagy egyoldalúan értékesíti adatait egy-egy irányzatos tétel támogatására. Az eddigi eredményből bizvást meríthetünk erőt, bátorságot intenzívebb ily irányú tevékenység kifejtésére.

Első sorban magyar városaink kulturájának izmosodására kell súlyt helyeznünk, mert »elkerülhetetlenül szükséges, hogy a társadalom az iskolával párhuzamosan működjék. A magyar társadalmat nem hagyhatjuk iskola nélkül, de az iskolát sem hagyhatjuk magyar társadalom nélkül. Egymást ki kell egészíteniük«. Magyar tudomány és nemzeti művészet csakis az egész ország termékenyítő földjén fejlődhetik és hozhat gyümölcsöt. »Ezért a társadalomnak és törvényhozásnak is kötelessége minden intézkedést megtenni, mely a vidék kulturelemeit erősíti és ezzel a magyar művelődés alapjait szélesíti.«

A Múzeumok és Könyvtárak Országos Szövetsége szintén e feladat szolgálatában fejt ki működését. »Múzeumok és könyvtárak jegyében hirdeti a magyar művelődés államfenntartó erejét. Megőrzi és gyűjti az ezredéves mult emlékeit és aranyszállal köti ezeket össze a jelen küzdelmeivel és a jövő nagy reményeivel. Összegyűjti a néprajzi emlékeket és megtermékenyíti a magyar iparművészetet. Felkeresi könyves szekrényeivel az ország legelrejtettebb zugait. Életszükséggé avatja a jó könyv olvasását. Tanácsokkal szogál könyveiben a földművelőnek, iparosnak, kereskedőnek. Lelkét gyönyörködteti a magyar költészet és irodalom remekeivel. Felemeli a napi munka fáradtját. Nemzeti öntudatot ébreszt, nemzeti nagy czélokat hevít és tevékeny munkás hazaszeretetet teremt.«

»Vándorútra küldi vándorkönyvtáraival a magyar irodalom termékeit. Mindezekkel tökéletesíti a magyar nép lelkét, erkölcsi tulajdonságait, értelmi erejét és szíve nemességét. Megőrzi eszményeit és új eszméket tűz elé. Nem enged összezúzni egyetlen illuziót sem, mely nemzeti nagyságunk ragyogó fényében él bennünk. Hirdetni akarja: *semper superior, numquam inferior.*«

*Wlassics*nak nagy lelkesedéssel, sűrű helyesléssel fogadott elnöki megnyitója után dr. *Telbisz* Károly kir. tanácsos, Temesvár sz. kir. város polgármestere üdvözölte lendületes szavakban a közgyűlés közönségét. Megelégedését s örömét fejezve ki azon, hogy a város közkönyvtárát e gyűlés közönségének jelenlétében adhatja át kulturális rendeltetésének, egyszersmind bejelentette a Délmagyarországi Múzeumalota létesítésének tervét, melyet a törvényhatóságok áldozatkészsége s a Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelőségének támogatása a közel jövőben valóra fog válthatni s ama reményének adott kifejezést, hogy Temesvár közönségét honfi kötelességének teljesítésében az egész ország színe-java támogatni fogja.

Az elnök megköszönve a szíves fogadtatást, a maga részéről is bizto-

sította a szónokot a felől, hogy miként a múltban, a jövőben is támogatni fogja mindazon törekvéseket, melyek Temesvár kulturális vagy gazdasági életét gyarapítják.

A közgyűlés ezután tudomásul vette a közgyűlési tagok megbízó leveleinek jegyzékét, az országos tanács 1903. évi jelentését és zárószámadását s a megüresedett tagsági helyre id. *Szinnyei József* kir. tanácsost, nemzeti múzeumi igazgatót egyhangú lelkesedéssel megválasztotta.

Az évi jelentés tárgyalása alkalmával *Jánossy Gábor* felszólalása kapcsán *Schönherr* Gyula főfelügyelőségi titkár bejelentette, hogy a tanács és főfelügyelőség szervezeti szabályzatában tervezett hivatalos jellegű folyóirat eszméje előreláthatólag az 1905. év végéig tettest fog ölthetni.

Majd *Gyalui* Farkas felolvasta *Erdélyi* Pál előadását »A modern könyvtár alapjai« czímen s *Éber* László fejtegette *Ozori* Pipónak az olasz művészethez való viszonyát. Az élvezetes előadásokért jegyzőkönyvben fejezte ki köszönetét a közgyűlés közönsége.

Végül a közgyűlés *Wlassics* Gyula elnök indítványára jegyzőkönyvi köszönetet szavazott Temesvár város hatóságának, *Molnár* Viktor főispánnak és *Telbisz* Károly kir. tanácsos, polgármesternek s táviratban üdvözölte *Szell* Kálmán v. b. t. t.-t és *Berzeviczy* Albert v. b. t. t. vallás- és közoktatásügyi minisztert.

Ezzel a lélekemelő mozzanatokban oly gazdag közgyűlés véget ért.
I. II.

Könyvkötészeti kiállítás a bécsi udvari könyvtárban.

A múlt 1904. év november havában nyílt meg a bécsi udvari könyvtár hatalmas kupolatermében rendezett könyvkötészeti kiállítás, melynek érdemleges tárgyalását folyóiratunk egyik későbbi füzetében fogja venni az olvasó. Most csak röviden jelezzük a kiállítás gazdag anyagát, melyet kizárólag a császári gyűjtemény köteteiből állított össze *Karabáček* udvari tanácsos, könyvtári igazgató s dr. *Gottlieb* Rudolf. Közel nyolczadfélszáz könyvkötés — köztük nem egy elsőrangú darab — s mintegy száz XVIII-ik századi őrlap van a terem két oldalán elhelyezett vitrinákban s keretekben kiállítva, melyek ritka teljességű képet nyújtanak ezen iparművészeti ág történetéről. A kötetek a mai politikai államok szerint csoportosítva időrendi egymásutánban helyeztetek el s javarészt olasz, francia, német és osztrák munkákból állanak. A IX-ik és X-ik szekrényben kiállított 8 db *Corvin*-kodex a keleti és olasz kötések közé van ékelve, míg a későbbi hazai kötésekből kiállított egy két mutatvány az osztrák csoportba soroltatott, de megjegyzendő, hogy a jelző táblákon ily esetekben mindig rajta áll az »*Ungarn*« szócseka. Az érdekes s különösen osztrák könyvkötéstörténelmi szempontból új tanulságokkal is szolgáló kiállítást állandóan nagy közönség látogatja.

Apponyi Sándor gróf lengyeli könyvtára komoly veszedelemben forgott f. é. január hó 19-én. A gróf lengyeli kastélyában, ismeretlen okból, tűz támadt, végpusztulással fenyegetve az ott felhalmozott műkinceseket, melyekre a tudós főur kora ifjúsága óta egész vagyont áldozott. Különösen nagy értéket képvisel a könyvtár, melynek külföldön megjelent

hungaricumokban való gazdagsága — pompás katalogusa révén — a Könyv-Szemle olvasói előtt sem ismeretlen. A tűz délután öt óra tájban ütött ki. Hatkor már lángban volt az egész tető s tíz órára teljesen leégett. *Döry* alispán táviratilag kirendelte a környék összes tűzoltóit; de a vízhiány nagyban késleltette működésük sikerét. A padlásan elhelyezett rengeteg ezüst- és ágynemű s jelentős könyvgyűjtemény teljesen elhamvadt. A tűzoltók, főparancsnokuk, *Tirringer* Vilmos uradalmi tisztartó vezetése alatt, a könyvtár megmentésére fordították minden igyekezetüket. A léposó már égett, de a könyvtár ajtaján belül szerencsére nem terjedhetett a tűz. De azért a könyvtárban is esett némi kár: a padlásan a nagy hőségtől megolvadt a víztartó s tartalma a menyezeten áthatolva, a könyvek egy részét is megnedvesítette. *Apponyi Sándor* gróf, kit családi gyásza Pozsonyban tartóztatott, másnap birtokára érkezvén, megnyugodva tapasztalhatta, hogy az élete művét fenyegető veszély nagyobb kártétel nélkül elsimult fölötte.

A kassai könyvsajtó történetéhez. Kassa városa első könyvnyomtatója a bártfai Klősz rokonságából került ki. A városi tanács felszólította a bártfai könyvnyomtatómestert, hogy helyezze át műhelyét Kassára s ez vezét, Fischer Jánost ajánlotta a tanács jóindulatába.¹

Fischer az 1610-ik évben Kassán megtelepedett. Az 1614-ik évben bekövetkezett halálával özvegye vezette tovább a műhelyt, a mi a város urainak nem volt kedvére. Az ügy az 1614-ik év márczius hó 20-án a tanács előtt is szóba jött: »Könyvkötőné alias nyomtatóné kéri az becsületes tanácsot, hogy ki ne üzzék az házból; igéri magát, hogy jó legényt fog tartani. Fabriczius uram² is supplicál mellette. Deliberatum: Megengedik nála, de legényt tartson.«

A jó legény, Fest János, az 1615-ik év januárius hó 7-én oltár elé vezette az özvegyet s a hozományul jutott sajtó élére állt. Ez évben azonban valami erkölcsi fogyatkozásban találtatván, — erre vall a ecclesia-követés — a tanács birsággal sújtotta: »7. Decembris. Könyvnyomtató poenam relaxari cupit. Deliberatum: Kövesse meg az ecclesiát s abbahagyják, mivelhogy Fabriczius uram ír mellette; vagy fl. 10 adjon.«

Fest az 1617-ik évben műhelyével az ugynevezett *lőcsei ház*-ba költözik. Az épület a város tulajdona volt s nevét onnét nyerte, hogy az 1547-ben elhunyt Thurzó Elek alapítványképpen Lőcse városára hagyta; Kassa városa ettől még a XVI. század végén megváltotta s azóta vendégfogadó volt, az utcai rész földszintjén pedig bolthelyiségek voltak. Az 1617-ik év október hó 18-án kelt jegyzőkönyvi határozat szól erről: »Mathes Rodan und Johan Fest buchdrucker halten beide an umb den laden in Leutscher Haus. Decisum: Weil der Laden dem buchdrucker schon vor diesem ist zugesagt worden, soll er ihn derowegen auch enigereumet werden.«

A pestisben elhalálozott Moller (1621—1622) után Schultz Dávid (1623—1629) bírja a könyvsajtót. Ő is, mint elődei, buzgó naptárkiadó. A benyujtott

¹ Magyar Könyvszemle. 1902. évf. 535. l.

² Evang luth. pap.

új naptárért a tanács 1625. október hó 16-án megjutalmazza: »Daniel Schultz compactor dono offert Calendaria futuri anni 1626: Deliberatum: Honorarii loco dabunt ipsi 5 cubulos tritici. Item secunda deliberatio: prae-habita 2 cubulos addunt.« Ebből az is kitűnik, hogy a könyvnyomtatók rendszeren egyúttal a könyvkötő mesterséget is űzték s tehát e kalendariumok kötése is az ő műhelyükből került ki.

Az 1629-ik év december hó 13-án a már özvegy Schultzné kedveskedik a tanácsnak az új naptárral: »Daniel Scholczin supplicál, hogy az új kalendariumért adnának valamit. Deliberatum: 3 cubuli gabonát adnak.« Az 1632-ik év márczius hó 18-án ismét: »Scholcz Dánielné supplicál, hogy az nemes tanácsnak adott Kalendariumokért adnának valamit. Deliberatum: Adnak tallér 3.« 1634. februárius hó 9-én hasonlóképpen: Az »könyvnyomtatóné könyörög valami honorariumért. Deliberatum: Az nemes tanács adat neki 3 tallért.« S ismét ez év december hó 14-én: »Az compactorné 12 új Kalendariumokkal ajándékozta meg az nemes tanácsot. Deliberatum: Adat az nemes tanács honorariumot tallér 2.«

Az 1635-ik évben a tudós Frölich Dávid az általa szerkesztett új naptárt Kassa városának dedikálta, amiért tíz tallérral tisztelték meg: »6. Septembris. Davidi Frölich astrologo pro calendariis civitati huic dedicatis obtulit honorarii loco amplissimus senatus talleros 10.«

Az 1638-ik év márczius hó 11-én »Schulcz Dánielné fizetést kér az kalendariumokért. Deliberatum: Dabuntur talleri 3.«

Az ekkor dúló irodalmi harcról, mely bevezetése volt az 1644-ik évben III. Ferdinánd király és I. Rákóczy György közt kitört háborúnak, szól Abaujvármegye 1642-ik évi jegyzőkönyve: »Literae Suae Sacratissimae Maiestatis Caesareae et Regiae Ferdinandi Tertii etc. Viennae die 5. Augusti 1642 datae, exhibitae et publicatae sunt, in quibus Sua Maiestas dominus noster clementissimus intimat et mandat, ut famosos libellos. unum sub nomine Nova Transsylvania, alterum responsorium sub nomine Talio Pauli Keresztury editos, ubique locorum conquirere et manibus domini generalis comitatus Stephani Niary tradere non intermitteremus. Et ne de caetero sub gravi Suae Maiestatis poena et animadversione quidpiam tales famosos libellos, praesertim contra tales illustres personas edere et evulgare praesumat.

E harcokba a kassai könyvsajtó nem szólt bele. Mióta özv. Schultz Dánielné az 1640-ik év óta halott, a könyvsajtó működése szünetelt; sőt örökösei a *typographiát* az 1645-ik évben Kassa városának lekötik adósság fejében.

Az erről szóló okirat így szól:

»Én Albert Ferencz Cassán az német czéhben levő lakatgyártó ifju mestere és az én szerelmes mátkámmal együtt, nevezett szerint Rutkai Susanna asszonnyal, valljuk ezzel az mi kezünk írásával, hogy az mi szükséginkre vöttünk fel az nemes Cassa városától kész pénzül hatvan magyar forintot, id est fl. 60. Item egy hordó bort, alföldit, kinek az ára az akó szerint teszen egy summában fl. 51. den. 36. Mely adósságért kötjünk egyenlő akarattól az nemes városnak az *typographiát*, in toto minden circumstantiával

cum omnibus eius pertinentiis. Mélynek nagyobb erősségére adtunk ezt az levelünket kezünk irásával és pecsétünkkel confirmáltatott. Anno 1645, die 6 Februarii. Franciscus Albert m. (anu) propria. Idem qui supra.«¹

A kötelezvényben említett Rutkai, helyesen Rodan Zsuzsánna, néhai Schultzné leánya volt; de vajjon Rodan első vagy második férje volt-e az asszonynak? nincs reá adatunk. Az 1652-ik évben Alberti Sebestyén szíjártó és neje Rodany Zsuzsánna, 1655-ben Sebestyén Albert és Rodani Zsuzsánna említették, a kik Kassán a Forgács-utczán házat vesznek Mosdossy Imre és Spillenberger János képviső szomszédsága között.²

Kétségtelen, hogy ugyanegyek a fönt közölt kötelezvényben említett személyekkel.

Schultz sajtója az 1653-ik évben a város kezéből vétel útján Gevers Bálint könyvnyomtató tulajdonába került.

Kemény Lajos.

Utasítás Buschman Herman, a Nádasy-uradalom nyomdásza számára a XVII. sz.-ból. Es wird solchem von vns die Inspection Vber Vnser Druckerey in Pottendorff dergestalt anuertraut, dass der Buschman täglich bey der Druckerey fleissig zusehen vnd so viel möglich der Correctur selbstn mit bey wohnen Vmb arbeit bewerben, wohl obseruiren dass der Hacque nicht den geringsten eigennutz oder Vortheyl suche, Indes mahl bey der bezahlung der buechdrucker selbstn sein, Vnd so Sie gefeyert die aufgesetzte Straff fleissig defalcirn lassn, vnd in allen so Viel immer möglich Vnsseren besten nutzen obseuiren Vnd beförderen helfen. Dass Papier dan alle buecher Vnd Exemplaria so gedruckt worden. oder nich gedruckt werden in seine Verwahrung nehmen Vnd Vber ein Vnd dass Andere ein ordentliche Verräytung führen.

Wan einige buecher Verkauft werden, solle Vor allen dingen Von der ersten Lösung defalcirt werden.

1° Dass Setzer lohn so viel Vom Bogen bezahlt worden.

2° Wan Sich darunder incomplete buecher oder Defect finden, auch so viel solche importirn oder prorato aus tragen.

3° Dass Papier nemblichen Concept iedes Riss pro 1 fl. Kanzleÿ 1 fl. 30 xr. Post per 2 fl. angeschlagen, soviel darzue verbraucht worden.

4° Wegen Renouation der Buchstaben von den grösseren von ieden bogen 1 fl. von den kleineren aber 1 fl. 30 xr.

5° Für quartier, holtz vnd andere Vnkosten Vom bogen 45 xr.

6° Quartemberlich seine äigene Besoldung alss 42 fl. 30 xr.

7° Sein kostgeldt Quartemberlich 39 fl. Nebenst freÿen Zimmer holtz Vnd Liecht; wie auch täglich 2 paar brodt vnd ain mass wein.

Wan nun diesses alles defalcirt Vnd abgeraitet, solle sodann der Verbleibende Vberschuss von den Verkauften Exemplarien halbirt, ein Theil Ihro Excellens attribcirt, der Ander halbe theil aber dem Hacque gelassen werden. Solle aber die lossung nicht so viel ertragen, dass Er seine besol-

¹ Kassa város levéltára. 7179. sz. a.

² U. o. 8037. és 8280. sz. a.

ding Vnd Kostgeldt haben künte, wolln Ihme Ihro Excellens solches ex proprio guttmachn. Dieweiln wir auch einn buechbinder haltln, Alss wirdt Ihme imgleichen die Inspection Vber solchen anuertraut deme soll Er wochentlich die arbeit fürgeben, Vnd was Er Verfertigt wiedrumb zuruck nehmen, Vnd dem Pergawer eine Vnterschreibene Lista einraichen.

Solle auch die eingebundene bücher Vnter seiner Verwahr vnd ordentlich Verraithung haben, alle erlöste gelder solln dem Pergawer gegn Quittung alsobaldn zugestellt werdln.

Diesem nun Treu Vnd gehorsam nachzukommen haben Wir diese Instruction Vnd conuention Ihme Verfertigter ertheiln wolln. Actum Pottendorf den Febr. 1667.

Eredetije az Orsz. Levéltárban. a Nádasdy-uradalom utasításai közt.

Dr. Iványi Béla.

Az angol könyv-árverések. A »*The Connoisseur*« című, amatőrök számára szerkesztett folyóirat becses összeállítást közöl az 1903. december havától mult év júliusáig Angliában lezajlott műtörténeti árverésekről, melynek a könyvekre vonatkozó adatai érdekesen mutatják a gyűjtő-szenvedély örökös hullámzását és ingadozását. Főleg a Morris-féle világhírű Klemson Press kiadványai szenvedtek rendkívüli árcsökkenést, úgy hogy azon »bibliofeleknek«, a kik inkább nyereszkeedésből, sem mint egyéni kedvtelésüket követve, állítják össze gyűjteményüket, keserves csalódásban volt részük. Csupán egyetlen ponton érte el a könyvkedvelők vásárlási buzgalma az előző évek rekordját: a híres angol írók editio princepsének keresletében. Még pedig nem csak a régiebb klasszikusok, hanem a múlt század főműveinek első kiadása is igen magas áráért kelt el. Így pl. *Thackeray* Vanity fair-jének 1847/48. kiadásáért 102 £-t (2550 K), *Walter Scott* Tales of my Landlordjának 1816. kiadásáért 101 £-t (2525 K), *Dickens* Strange Gentleman-jeért pedig pláne 141 £-t (3525 K) fizettek. *Shakespeare* első ívrétű kiadásáért 950 £-t (23,750 K), a második 1632-iki kiadásáért már csak 250 £-t (6250 K) adtak a lelkes amatőrök, míg IV. Henrik 2. részének 1600. edícióját 1035 £-ra (25,875 K) szöktette föl az árverezők versengése. Londonban a jelzett időközben 70 előkelő könyvárverezés foganasított, melyen 42,000 tétel került kalapács alá. Ezekért összesen 110.000 £ (2,750.090 K) folyt be, a miből következik, hogy egy-egy tétel átlagos ára alig tett ki 2 £ 9 s.-t (61 K), a mi az angol viszonyokhoz képest csakugyan nem mondható fényes eredménynek. Nálunk azonban, a hol a bibliofil szenvedély még csak csirájában van meg, elmondhatjuk, hogy ilyen árért — csekély kivétellel — könnyen megszerezhetjük legkiválóbb költőinknek első kiadásait s melegen ajánljuk olvasóinknak, hogy gyűjtő szenvedélyüket főleg ebbe az irányba tereljék, ha aránylag olcsón elsőrangú, belső becsesel bíró, könyvgyűjteményre akarnak szert tenni. [g.]

Védekezés a modern papiros ellen. A modern papírgyártás komolyan veszélyezteteti könyveink tartósságát. Mint *E. Grosse* e tárgyról írt magvas cikkében kifejti (V. ö. Zeitschrift für Bücherfreunde. VIII. évf. II. köt. 7. sz.), úgy a felhasznált nyersanyag minősége, mint a feldolgozás módja a legtöbb esetben csak kevéssé tartós, nagyon is efemer értékű eredmény-

hez juttat. A papirkészítés aranykorában, a mikor gyári előállítására még az álmok sorába se tartozott, a rongydarabokból természetes erjesztés és kézi eszközök útján állították elő a papirkészítéshez szolgáló finom pépszerű anyagot. Manapság súlyos gépbengerek s maró vegyiszerek segítségével zúzzák össze a rongyokat. Ehhez járul még, hogy hosszas kísérletezés, nagy anyagi áldozatok árán a múlt század első negyedében végre föltalálták a papirkészítő gépeket, melyek működését az egyre tökéletesbedő találmányok szinte boszorkányos gyorsaságúra fokozták. A legújabb szerkezetű gépek óránként ezernél több kilogramm ujságpapírt képesek előállítani. Az első gépek ugyan még távolról sem közelítették meg ezt az eredményt, de azért így is valóságos forradalmat okoztak a papír- és könyvgyártás terén. A géppel előállított papíros természetesen sokkal olcsóbb volt a kézzel merített papírosnál s ez az árcsökkenés új, nagyszabású vállalatokra buzdította a kiadókat. De a könyvkiadás gyors föllendülése váratlan akadályba ütközött: a papírgyártáshoz szükséges vászonrongy ára hirtelen felszökött, mert a kínálat a kereslettel nem volt képes lépést tartani. Új nyersanyagot kellett tehát keresni s hosszas kísérletezés után *Keller* szász takácsnak sikerült is ezt megtalálnia a fa végtelen finomra csiszolt rostjaiban. A feltalálás éve, 1843 óta ez a finomított fűrészpor sűrű alkalmazást talált s az olcsóbb fajta nyomtatványpapírosnak ma is legfontosabb alkatrésze. Az olcsó ujságpapír, szakemberek véleménye szerint, 70% farostból, 15-20% sejtanyagból s 10-15% földből áll: planirozására növényenyvet használnak. *Keller* találmánya a múlt század egyik következményeiben legfontosabb eseménye. A papír árának ez által beállott nagymértékű csökkenése volt okozója az egész mai nagyszerűen kifejtett napi sajtónak s olcsó könyvkiadó vállalatoknak. De *Keller* találmányának megvan a maga óriási hátránya is, mert a farészecskék, bármily parányiak is, megtartják természetük minden jó és rossz tulajdonságát s a belőlük előállított papíros a napfényen előbb megsárgul, aztán megbarnul s végül törik, szertemállik. A szakférfiak nagyon jól ismervén a fás papíros e hátrányait, már most arra törekedtek, hogy a felhasznált anyagból valamely módon kiküszöböljék a kemény, gyantás szilánkokat s csupán a gyöngye sejtrostokat alkalmazzák. Ez vegyi úton sikerült is *Telghman*-nak, már 1866-ban, s azóta az u. n. »sejtanyag« széleskörű alkalmazást nyert. Ámde a feltaláló azon véleményét, hogy a sejtanyagból előállított papíros a rongypapírral teljesen egyenlő értékű, újabban erősen kétségbe vonják s vannak szakemberek, a kik szerint a sejtanyag a papír hosszas állása után, bizonyos körülmények közt, ismét elfásul s így ez a papíros is barnul és törik. Annyi bizonyos, hogy a lenrostok sokkal vékonyabbak, hosszabbak, szívósabbak és bolyhosabbak, mint a farostok s így nem csak rugalmasabb, de jobban összeszövődő pépet is alkotnak mint a sejtanyag. A modern papíros rossz minősége folytán állott be annak szüksége, hogy 1884-ben Poroszországban külön papírvizsgáló hivatalt rendezzenek be, csak az a kár, hogy ennek működése csupán az aktapapírosra terjed ki, míg a könyvnyomtatásra szolgáló papírost teljesen ellenőrizetlenül hagyja. Igaz — mondja a cikkíró — mindenkinek módjában áll a nyomtatvány-papírost az ellenőrző hivatalban felülvizsgáltatni, de a kiadókat semmi-

féle törvény vagy rendelet sem kötelezi arra, hogy jó vagy rossz minőségű papírost használjanak. Így történhetett meg, hogy — *Martens* tanár vizsgálata szerint — 97 beces tudományos műből 91 teljesen haszontalan papírosra nyomtatott s csupán hatnak van hosszabb életre kilátása. Hogy ez a körülmény a jövő ivadékokra nézve mekkora tudományos kárt jelent, azt könnyű elképzelni. Igen életrevaló tehát *Grosse* gondolata, a ki szerint a kiadóknak minden tudományos értékű munkából korlátolt számú példányokat jó minőségű lenpapírosra kellene nyomtatniok s ezeket a nyilvános könyvtárak, tudományos intézetek s egyes bibliofilek számára fentartaniok, míg a kiadványnak a napi szükséglet fedezésére szolgáló nagyobb része tetszésszerinti papírosra készülhetne. Az e célra felhasznált papírost, a »normális« aktapapíros mintájára hatóságilag ellenőrzött külön vízjeggyel kellene ellátni s a költségtöbblet a jobb minőségű példányok árának rendszabályokhoz kötött fölemelésével volna fedezhető.

— u—á —

Budai török könyvek Mainzban. Midőn két évvel ezelőtt a mainczi városi könyvtárban jártam, a könyvtár öre figyelmissé tett arra, hogy könyvtárunkban beces magyar emlékek vannak: Mátyás király híres budai könyvtárából származó kódexek, melyek a könyvtár értékes ereklyéi. Mátyás király könyvtárának töredékei sokfelé elszóródtak, de hogy Mainzban is volnának darabjai, arról semmit sem hallottam. Elképzelhető tehát, hogy nagy érdeklődéssel kértem engedélyt a kódexek megtekintésére; mert ha tényleg a Korvina töredékeire találok, beces adalékokkal gazdagíthatom az idevágó irodalmat. Sajnos, várakozásaimban csalódnom kellett. A kéziratok Budáról kerültek ugyan ide, de nem a Mátyás király könyvtárából, hanem Buda 1686. évi visszafoglalása alkalmával a törököktől vették el a győzelmes keresztény hadak. Összesen öt kéziratot találtam itt, melyek a táblájukra írt feljegyzés szerint a visszafoglalt várból származtak. E feljegyzés szövege minden kódexen szóról-szóra a következő: »Praeda bibliothecae Budensis, quam ab expugnatione eius urbis anno 1686. excellentissimus ac perillustris dominus Joannes Carolus liber baro a Thüngen inde tulit ac anno 1692 collegio Moguntino liberaliter donavit.« Thüngen János Károly báró, az ostromló keresztény hadsereg egyik vezére, hozta magával zsákmányképen az elfoglalt várból mind az öt kódexet, és 1692-ben a mainczi jezsuita kollégiumnak ajándékozta. Mind az öt kézirat keleti nyelven van írva s tartalmuk nagyobbbrészt vallásos. Az egyik kézirat török nyelvű (VI./99. könyvtári jelzéssel) s 1656-ban írták. A másik arab nyelven írott vallási és jogi szabályokat tartalmaz (VI./97. könyvtári jelzéssel) s 1554-ben készült. A harmadik 1659-ben írott korán (VI./99. könyvtári jelzéssel). Két kéziratnak nincs könyvtári jelzése. Az egyik 1578-ból való kézirat (986. esztendő a Hedzsira után). A másik egy vallásos tartalmú zsidó kézirat, a melyet Budán írtak az 1642. esztendőben. Selichoth (סליחות) imák vannak benne, melyek a középkori zsidó vallásos költészet legszebb termékei közé tartoznak. A kódex czímírata magyar fordításban a következő: »Dicséretessék a világ Istene, ki engem eddig vezérelt, hogy a szent munkát elvégezhettem. Szabadítson meg bennünket minden gondtól és sóhajtól. Így

könyörög Meir pap fia Juda, a jelentéktelen író, Isten óvja meg őt, amen. Az 5403. esztendőben, itt Buda fővárosban.« A kézirat tehát a czimirat tanúsága szerint Budán készült s Meir pap fia Juda írta. Nagyon díszes kiállítású könyv, mert festett és aranyozott kezdőbetűkkel bőven el van látva.

Az ismertetett kéziratok a maineizi jezsuita kollégiumból a maineizi egyetem birtokába jutottak, mert a könyvek tábláján levő másik feljegyzés szerint már az egyetemi könyvtár állományához tartoztak. (Ex bibliotheca universitatis Moguntinae.) A maineizi egyetem könyvtárából kerültek a városi könyvtár tulajdonába. A felsorolt 5 kéziraton kívül van még a városi könyvtárban 2 korán, a melyekről az ismertetett feljegyzések hiányzanak ugyan, de a melyek valószínűen ugyancsak Budáról valók. *Gárdonyi Albert.*

A halléi régi magyar könyvtár katalógusa. A külföld könyv- és levéltárai hazai történetünkre nézve sok értékes anyagot tartalmaznak, a mint erről irodalmunk és történetünk buvárainak, Szalay, Horváth, Wenzel, Simonyi, Révész, Ábel stb. kiadványaiból meggyőződhattunk. A protestáns-korban a wittenbergi egyetem és a magyar protestáns egyházak között többszörös kapocs képződött, a melyet az ott éveken keresztül tartózkodó magyar tanulók, s nem ritkán a magyarokból kivált tudós tanárok hoztak létre. S ha meggondoljuk, hogy a wittenbergi egyetemen ezen időben évenként igen tekintélyes számú magyar ifju gyűlt össze, a kiknek érdekeit külön magyar társaság is ápolta, szinte a kor szelleméhez illőnek találjuk, hogy külön magyar könyvtár, helyesebben: »Bibliotheca Hungarorum« is alakul ezen egyetemi városban. Magának a könyvtárnak alakulására vonatkozólag gyűjtött adataimat más alkalommal adom közzé, most a wittenbergi, később Halléba került magyar könyvtárnak egy a Magyar Nemzeti Múzeum kéziratárában lévő lajstromára hívom fel a figyelmet. A Quart. lat. 16 jelzésű 166 írott oldalra terjedő kézirat czíme ez: »Catalogus librorum, dissertationum et manusciporum variorum ad rem Hungaricam praecipue facientium ex bibliotheca, quae Vitebergae est Hungarorum congestus ab Adamo Latsny Turotzensi. Vitebergae Saxonum die XV. Nov. A. R. S. MDCCLV.« s mint a kézirat utolsó lapján olvasható bejegyzés mutatja: »Descriptum ex exemplari bibliothecae Saghienensis multis erroribus referto per exactoris scribam Harkamp... 2-a Jan. 1785.« vagyis egyike a közkezen forgott másolatoknak.

A jegyzék, mint már czíméből észrevehető, három részben öleli fel a könyvtár anyagát: az 1. rész a nyomtatványokat sorolja fel 73 oldalon, a 2-ik Dissertationes varii generis név alatt a wittenbergi tanulóknak nyomtatásban megjelent beszédeit és értekezéseit jegyzi fel a 74—133. lapokon és végre a 3-ik rész Catalogus M. S. C. Variorum ab Rotaride collectorum cízzel azon becses anyagot foglalja össze, a mit Rotarides Mihály tanulóéveiben 1738—1742-ig, majd különösen 1744—1747-ig gyűjtött össze és a mely kézirati rész a Latsny-féle jegyzéknek 134—165. lapjain elég bő címekkel van leírva. Sajnos, hogy ennek az anyagnak alig tizedrésze van meg a halléi magyar könyvtárban, mert épen az értékesebb darabjai a XIX. század folyamán elkallódtak.

A könyvtár nyomtatványi része 1067 művet, a kézirati rész másfél

ezernél több eredeti és másolt oklevelet, s a Rotarides-féle gyűjtés eredményét, mintegy 12 kötetre menő anyagot tartalmazott. A Régi Magyar Könyvtár száznál több darabbal, s a mint a czímek vallják, számos igen ritka vagy éppen unikum példánnyal volt képviselve; ez a szám azonban ma már 52-re olvadt le.

A dissertatiók anyaga a kor szellemi irányához híven jobbra a theologiai kérdéseket öleli fel, de egyháztörténeti, itt-ott természettudományi, jogi tárgyak is találkoznak közöttük. A magyar irodalomtörténet búváranak érdekes adalékokat nyújthat, különösen a XVII. századi külföldi iskolázás történetét és a külföldön tanult magyarok irodalmi működését illetőleg.

Legértékesebb a kézirati rész. A Rotarides gyűjtemény 8 folio kötetének elsejében Burius Jánosnak magyar protestáns egyháztörténelmi adatai, a 2-ikban az 1662. és 1681. országgyűlések története, a 3-ikban magyar politikai történeti anyag, a 4-ikben az 1646. és 1659. évi országgyűlésekről feljegyzések, a Rákócziaktól levelek, az 5-ikben Lechmann Mátyásnak 600 drbra tehető levelezése, a 6-ikban ugyancsak ennek és Thurzó Miklósnak, Révai Péternek, Illésházi Gáspárnak, Révai Miklósnak és Ferencznek mintegy 600-ra menő levelei, a 7-ikben egyháztörténelmi adatok, a 8-ikban a XVI. és XVII. századi nevezetesebb historikusok műveiben előforduló magyar családok sorozata van összegyűjtve. A Rotarides-fele gyűjtemény 9 kötetben összegyűjtött negyedréti kéziratai között igen sok a pozsonyi törvényszék elé idézett protestáns papok- és tanítókra vonatkozó adat, míg egy másik része irodalomtörténeti anyaggal bővelkedik. Ez utóbbi a negyedik kötetben van csoportosítva, s ennek a kötetnek, a mely ma már nem lelhető meg a halléi magyar könyvtárban, a catalogus szerint igen érdekes lehetett a tartalma, mint ez az alább közlendő feljegyzésből kitetszik.

»Volumen IV. Literariae, civilis atque sacrae historiae Hungaricae sciagraphia exhibens I. Historiae literariae lineamenta. II. Synopsis chronologico- historiam successionis et genealogiae ducum et regum Hungariae. III. Conspectum ecclesiae Hungaricae.

B. Literarum et literatorum Hungariae antiquae medii aevii atque nova lineamenta prima libris IV. absoluta, ubi prolegomena agunt de constitutione et natura historiae generatim sumtae. 2. De natura, partibus, vitiis ac virtutibus et id genus aliis proprietatibus et subsidiis historiae literariae. 3. De natura, indole et constitutione historiae literariae. II. Liber I. De origine, propagatione et fatis in progressu nimium adversis varii generis literarum arteque scribendi varia Hungariae. Liber II. De primo studiorum literariorum exordio« . . . . . etc.

A VI. kötetben a magyar iskolázás történetéről, a VII.-ben a magyar krónikákról voltak összegyűjtött adatok, a VIII. és IX. kötetben a protestáns zsinatok, egyházak és egyházmegyéek történetének bőséges adatait és XVII., XVIII. századi leveleket találunk tekintélyes számban. (Bél Mátyás, Cassai Mihály stb.)

Ekkora volt a becses Rotarides-gyűjtemény és ma az V. negyedréti kötet anyagának a M. Nemz. Múzeumban kivonatban megmaradt részletein és a VII. folio kötetten kívül, mely Halléban őriztetik, semmi sincs meg.

Kováts László.

Gróf Teleki László és Nyáry Pál lefoglalt könyvei.

A »Kegyenc« írójának, Kossuth Lajos emigrációs működése legerősebb támaszának, a határozati párt vezérének gróf Teleki Lászlónak és a 48-as eszmék lelkes hívének és vezető emberének Nyáry Pálnak kézikönyvtárait az abszolutisztikus kormányzat, rendszere szelleméhez hiven, konfiskáltatta. Alkalmunk van a két elkobzott könyvtárnak érdekes hivatalos jegyzetekkel kísért jegyzékét bemutatni. Mind a két jegyzék újabban került a M. Nemz. Múzeum levéltárának birtokába. Eltekintve azon kuriozitástól, a melyet az érintett hivatalos jegyzetek nyújthatnak, bennünket kiválóan érdekelhet a két könyvtár anyaga a volt tulajdonosok irodalmi, illetőleg politikai szereplése kapcsán, eszközt adván arra, hogy ezen mindennapi néma beszélgető társak, a könyvek segítségével közelebb juthassunk szellemi életük megismeréséhez. A könyvjegyzékek alapján (egyik »Verzeichniss der zur confiscirten Paul Nyáry'schen Massa gehörigen Bücher«, másik »Verzeichniss der mit Beschlag belegten Gf. Ladislaus Teleki'schen Bücher« cízzel) mindenkéltől azt konstatáljuk, hogy a Nyáry-féle könyvtár nemcsak mennyiségileg, hanem minőségileg is csekélyebb értékű. Gyűjtője nem mozog olyan széles gondolatkörben mint gróf Teleki László, a kinek látóköre európai színvonalú, míg Nyáry Pál az átalakuló Magyarország igen képzett, de zártabb körben mozgó elméinek egyike. Könyvgyűjteményében a társadalmi és nemzetgazdasági irodalom addig megjelent minden számottevő magyar és német nyelven kiadott terméke együtt van, természetesen azon művek mellett, melyek a megújuló ország szükségéhez képest jogi, történeti és gazdasági kérdéseket tárgyalva hazánkban közkezen forogtak, mint pl. Széchenyi István művei és az ezek nyomában támadt irodalmi munkásság eredményei. Szórványosan szépirodalmi, földrajzi és nyelvtudományi tartalmú könyveket is találunk a többi között, de ezek lényegük szerint nem illeszkednek bele a gyűjtemény fentebb vázolt keretébe. A jegyzék 395 tétel alatt körülbelül kétszer annyi darabot foglal magában, a mely anyagból a Protmann által 1855. április 12-ikén kiadott rendelet 21 olyan művet említ meg, melyek beleütköznek az abszolút rendszer formába. A kifogásolt darabok külön jegyzékben vannak felsorolva s bizony a legtöbb csupán azért került a tiltott könyvek lajstromába, mert 1848-ban nyomtatták. Korjellemző adatként megemlítem, hogy a zsidók egyenjogúsítására vonatkozó irodalmi termékek mind a tiltottak közt vannak.

A Teleki-féle gyűjtemény gazdag anyaga, 507 tételszám alatt több mint 1000 kötet, csoportosítva van a lajstromba felvéve, a mi a gyűjteményt áttekinthetőbbé teszi. Az első csoport a német nyelvű, a második a magyar, a harmadik a latin, a negyedik és ötödik az angol- és francia nyelvű irodalmi termékeket gyűjti össze. A magyar nyelvű könyvek 179 tételszám alatt vannak felvéve s így az egésznek körülbelül harmadrészét képezik. Jobb darabjai gr. Széchenyi István minden nyomtatásban megjelent műve, br. Eötvös munkái, országgyűlési naplók, jegyzőkönyvek, egy Fejér codex diplomaticus stb. A cenzura szigorú bírálata előtt meg nem álló könyvek mellett ott találjuk a »bleibt zurück, rückbehalten« etc. megjegyzéseket, s

a mint egy külön jegyzékből is kitetszik, az ilyen könyvek száma 37 darab volt, de ebből a konfiskálás alkalmával 12 már nem volt meglelhető. Jellemző példának ime néhány cím az elkobzott könyvekből: Mohl, Verantwortlichkeit der Minister, — Biedermann, Deutsche Monatsschrift, — Heinzen, Die Opposition, — Oesterreichs innere Politik, — Ungarische Zustände, — Wiesner, Oesterreich. Censur, — Stancsics, Népkönyv, — Benczur, Szabadság és társadalmi rend, — Kléh, Pesti forradalom, — Biblia, — Egy öreg catholikus, — Főispányi beigtató beszédek stb. A kifogásolt könyvek sorozatából az tűnik ki, hogy a cenzura az angol és francia nyelvű műveket nem tudta elbírálni, mert habár ezek között nem egy van a fentebb említetteknel erősebb tartalmú, egyet sem jelelt meg a »bleibt zurück« kifejezéssel.

A Teleki-féle gyűjtemény magán viseli nagytudású birtokosának szellemi bélyegét. Azon kor államtudományi irodalmának, magyar és világtörténeti műveknek, nemzetgazdasági íróknak jelesebb darabjait együtt találjuk benne. Magunk előtt látjuk a forrást, honnan Teleki László, a független Magyarország párisi követe, az önállóságért küzdő magyar nemzet vezére merített. S ha a drámaíró Teleki Lászlónak írói fejlődéséhez nem nyerhetünk is ezen gyűjteményben kellő támpontokat, lehetetlen meg nem látnunk a sorozatban Shakespeare összes műveit, Schiller drámáit, Kotzebue darabjait, mint a melyek studium tárgyát, a írói lélek élvezetének anyagát képezték reá nézve.

A lajstrom egyúttal a könyvanyag további sorsáról is ad felvilágosítást a következő 1851. április 26-ikán Pesten kelt záradékkal: »Hogy ezen 507 tételből álló gr. Sz. Teleki László-féle könyvtárt őrzés végett a cs. k. pest ker. főtörvényszék által. főügyészeti hivatalától átvettem, ezennel elismerem. Károlyi István m. k. átvételi megbízott, s a mlgos gr. Teleki-család levéltárnoka.«

Kováts László.

Báró Orczy József verse Széchényihez. A Magyar Nemzeti Múzeum kéziratárában (219. Quart. Hung.) található *Orczy József* báró, Lőrincz fiának verse, melyet 1803. márczius 22-én írt az alkalmából, hogy *Széchényi* Ferencz könyvtárát a magyar nemzetnek adományozta. *Orczy József* báró 1746-ban született. Fialat korában a katonai pályán szolgált, de mint kapitány otthagya és haza vonult, a polgári pályára lépett, majd, mint Békés vármegye főispáni helytartója, később (1792.) Zemplén megye főispánja lett. Az 1790/1. és 1792. országgyűlésen *Fekete János* gróf pártján küzdött a szabadelvű eszmékért, még korábban részt vett a II. József ellen intézett báró *Hompesch*-féle mozgalomban. Mint költő a *Fekete János*-féle nemzeti iskolához tartozott és mesterének versformáját követte. Meghalt 1804. decz. 24. Műveit *Toldy* Ferencz említi és a M. Tud. Akadémia és az *Orczy*-levéltár őrzik.

A vers címlapja :

Báró Orczy-Orczy Josephnak Méltóságos Sárváry-Felső-Vidékj Gróff Szétsényi Ferencz Ur Eő Excellentiája által, a Magyar Hazának ajánlott Könyv Tárháza Jedző Könyveinek véle lett közöltetésére adott válaszlevele.

Pesten 22 Martý 1803.

A Föld kerekiségén valahol tsak járunk,
 Minden részeiben jelenséget látunk,
 Hogy a szép erköltsök emlékezetére
 Állandó például mások ösztönére
 A Jó Hazafiak jelesebb Tetteit,
 Vagy híres Vitézek bajnok érdemeit
 A hál-adó világ örökössé tenni,
 Méltónak itilte hiven fel jegyezni.
 Faragot kövekben mélyen bé metszette
 Aranyos betűkkel látzatossá tette
 A Ditső Polgárok hasznos kormánylását
 Különös vezérek példás Diadalmát.
 Le omlott Városok roskadó kapuin
 A halandóságtul megmentett falain
 Ragyognak máig is sok szép maradványi
 Homályos régiség tsudált tudományi;
 A meg mohosodot bálvány kő falakon,
 Felyhőkkel küszködő roppant oszlopokon
 Látni feljegyezve a nagy lelkűségét
 Több egyes Polgárnak hazaszeretetét.
 Sok ily emlékezet porban tapodtatot,
 Negédes népektül rutul feldulatot,
 A szerentsés Vezér bosszuálló hadja,
 Meg nem kimillette Szentség törő karja.
 Több pusztító népek durva keménysége,
 Vigadva tördöste irigy dühössége,
 A meg győzöt nemzet ditsőítő fényét
 S rájok homályt vető érdemeinek jelét
 De Te Jó Méltóság szép választást tettél
 A magyar Világban méltán híres lettél,
 Mert édes Hazádnak egy oly kintset adtál,
 Melynél állandóbbat majd nem találhattál
 Ez minden embernek megrögzik szívében
 És késő onokák emlékezetében
 Majd elhatalmazik zsendülő tsirája
 S többeket fel éleszt hathatós példája.
 Ily eleven falak tartós kebelében,
 Eltörölhetetlen elmék rekeszében
 A feledékenység inkább bé nem hathat
 A külső erő is semmit el nem ronthat.
 Tudgyuk, a tudósok mely betsben tartották,
 Maga idejében mennyire tsudálták
 Híres Könyvtárházát ama Nagy Mátyásnak,
 Tudományokban is jelesebb királynak;

A hova az hajdant terjedő homályát,
 A hanyatló napnak estveli árnyékát
     Pestnek határára néha átt velette,
     Ott a nagy szivedet arra ébresztette,
 Hogy szép áldozatot nemes adományal
 Tettél a Hazának Magyar Könyvtárházzal,
     És most ott tündöklök gyors igyekezeted
     Példa nélkül való kintses gyűjteményed.
 Méltó, hogy jó voltod örökösí leszen,
 Minden magyar szívben gyökeret verhessen,
     Mely a drága érzebül öntött írásoknál
     Tartósbb légyen Égig ható oszlopoknál.
 Volt ugyan mindenkor fogas ellensége
 A főbb érdemnek is hathatós irigye,
     Hogy jó tévő Polgár ne érje örömét,
     Fáradozásának ne lássa gyümölsét.
 Van a ki óhajtja, hogy fel ne éledgyen,
 A józan okosság lassan nevedegyen,
     Buta vakoskodás meg bár visszatérne,
     Az emberi elme ne is élesedne.
 Lehetnek, kik arra, homályt borítani
 Még majd igyekeznek azt nyugben tartani,
     Hogy több szép tanuság kezdetben senyvedjen,
     S meddig nekik tedzik, tsak addig terjedgyen,
 De hív hazafiak, méltán temjénezenek,
 Példás tetteidnek igazságot tesznek,
     Tiszta sziveiknek egyes örömével,
     Polgári erköltsöd ditsőítésével.
 Reménlem, nem kívánsz még nagyobb jutalmat
 Mintha szemléhetéd nyugodni Hazádat,
     Boldog törvényei biztos árnyékában
     S gyorsan elől menni a szép tudományban.
 A kései Világ méltán fog áldani,
 Hízkelkedés nélkül fogytig magasztalni,
     Kiáltván örökre fent maradgyon híred
     S minden igaz szívben halhatatlan neved.
 Vehesd fáradságod tartozó jutalmát,
 Még éltedben bőven érdemednek díját,
     Ha végzed pályádat s mégy nyugalmodban,
     Örök hálaadás késérjen sírodban.
 Nevednek Musámnak gyarló szüleménye
 Mély tiszteletemnek legyen hirdetője,
     A melyel hálálom emlékezésedet
     S jedző Könyveidben részeltetésedet.

Morvay Győző.

Gutenberg legrégibb mainezi nyomtatványa. A német Gutenberg-Gesellschaft könyvtárusi forgalomba nem kerülő kiadványainak harmadik füzetében érdekes és fontos adalékot találunk a könyvnyomtatás kezdetének történeti ismeretéhez. A Gutenberg-múzeum 1903-ban *Beck* Ede mainezi lakos ajándékából egy régi nyomtatvánnyal gazdagodott, mely egy az utolsó ítéletre vonatkozó német költemény töredékét tartalmazza. Ez a jelentéktelennek látszó papírszelet, melynek egy-egy oldalán 11 sor durva nyomás és szöveg olvasható, mint az említett füzet fejtegetéseiből kiderül, tulajdonképen Gutenberg legrégibb nyomtatványának maradványa s 1892-ben került a nagylelkű ajándékozó tulajdonába. Az elég jó állapotban fönmaradt töredék valószínűleg egylevelű nyomtatvány volt, mely egy-egy oldalán kb. 22 nyomtatott sort tartalmazott, melyek közül jelenleg fent nyolcz, alul három hiányzik. A teljes szöveg hozzávetőleges számítással 50 verssorra tehető s ennek mintegy felét ismerjük a töredékből.

Maga a kis költemény, mint *Schröder* göttingeni tanár nyelvészeti vizsgálódásai mutatják, semmiféle irodalmi beccsel sem bír. Előadásbeli művészetéről, vagy formai szépségről szó sem lehet: valószínűleg a német irodalmi hanyatlás korának jelentéktelen terméke s keletkezése a XV. sz. elejére tehető. Nyelvi és rimbeli sajátságok alapján Mainzától délre eső középrajnai vidékről származó ember munkájának tulajdoníthatjuk és semmiféle adatunk sincs arra, hogy mi indította Gutenberget e jelentéktelen fércz mű kinyomatására.

Az ujjonnan fölfedezett nyomtatvány készítésének idejét *Zedler* G. dr. wiesbadeni tudós az 1444 és 1447 év közé helyezi. Már technikai okokból valószínű, hogy e fragmentum kinyomatása meg kellett hogy előzze az 1447 végéről való csillagászati naptárt. Az új lelethez legközelebb a párisi *Donatus* áll; mindkettő legrégibb fázisában mutatja be Gutenberg találmányát, de *Zedler* sokoldalú vizsgálódása arra az eredményre vezetett, hogy a költeménytöredék okvetlenül régibb a *Donatus*nál.

Technikai tekintetben *Wallau* H. tanulmányozta a legrégibb őnyomtatványt, a ki éles szemével a szedés és nyomás minden fogyatékoságát észrevette s széleskörű szakismeretével mindenütt megadja a szükséges magyarázatot. Igen jó gondolat volt az egyes typosok nagyított képét mellékelni fejtegetéséhez, melyek lehetővé teszik, hogy az összehasonlításokat a technikaiilag nem képzett olvasók is ellenőrizhessék. Az egybevetés eredménye különben, hogy ezek az ódon formájú betűk csupán a mainezi töredékben s a *Donatus*ban fordulnak elő s valószínűleg a korszakalkotó fölfedezés első tapogatózó kísérleteire vezethetők vissza, míg a későbbi nyomtatványokban, melyekhez a kalendárium betűit használta fel Gutenberg, már nem találkozzunk velük.

VÁLTOZÁSOK

a magyarországi nyomdáknál 1905. január 1-től márczius 31-ig.

(Az egy csillaggal jelölt nyomdák hatóságilag nincsenek bejelentve. A két csillaggal jelöltek megszűntek.)

Besztercze:

Mathieu György (azelőtt: Bacsiu Anasztázia).

Balkirs Hirsch Leib.

Budapest:

Grosz Izrael VII., Valero-u. 14.

**Hatsko Antal és Gyöngyösi József IV., Mária Valéria-u. 2.

Kápolnay Adolfné sz. Seidner Ilona VI., Gyár-u. 23.

Misner Simon VI., Izabella-u. 70.

Nádásch Ignác VI. Dessewffy-u. 26.

Pór József és Koch János Frigyes

VIII. Mária Terézia-tér 13.

Radványi Abrahám VII., Rottenbiller-u. 66.

**Rózsa Izidor VI., Podmaniczky-uteza 57.

Schwarz László és társa (Schwarz László és Schwarz Lipót) VI., Podmaniczky-u. 35.

Stanca Sebestyén VII., Rózsa-u. 7.

Vaskó Dezső VI. Ó-u. 39.

Dunaszerdahely:

*Adler Netti (azelőtt: Adler N. Lipót.)

Győr:

Gross testv.

Jászberény:

**Brünauer Adolf.

*Takáts Herman.

Karczag:

*Klein József.

Lippa:

*Rafila Demeter

Magyar-Lápos:

Páneth Leopold és Schönfeld Zsigmond.

Nagybecskerek:

**Szöllössy Károly

Námesztó:

* Kornheiser Ferdinánd

Pásztó:

*Első pásztói kny. (Tul. Sima Dávid).

Püstyén:

Kohn Bernát

Rozsnyó:

*Görbics és Bauer

Zenta:

**Plestity és Horváth